

POLİTİK PARADOKSLAR

M. ERTAN KARDEŞ

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0499
Felsefe: 053

POLİTİK PARADOKSLAR

M. ERTAN KARDEŞ

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Kitap Editörü
M. Halit Çelikyön

Sayfa Uygulama
Kamuran Ok

Kapak
Faruk Özcan

Son Okuma
Emel Elmacı

VakıfBank Kùltür Yayınları

İnkılap Mahallesi

Dr. Adnan Büyükdüz Caddesi

No: 7/A1 – Kat 13

34768 Ümraniye / İstanbul

Telefon: 0 216 285 9571

www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2026

ISBN 978-625-8825-15-2

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınlarına aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul

Tel: 0212 412 1700

www.mega.com.tr - info@mega.com.tr

Sertifika No: 44452

1. Baskı: Eylül 2026

POLİTİK PARADOKSLAR

M. ERTAN KARDEŞ

M. ERTAN KARDEŞ

Felsefe profesörü. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi. Çağdaş politik felsefe ve sorunları üzerine araştırmalar yapan M. Ertan Kardeş'in yapıtlarından bazıları şunlardır: *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi* (İletişim Yayınları, 2015), *Yönsüzleşmiş Savaşlar: Politik Felsefenin Bir Sınır Meselesi Olarak Savaşa Dair* (Pinhan, 2019), *Şiddet ve Politika: Felsefede Temel Tartışmalar ve Konumlar* (Vakıfbank, 2022) ve *Cumhuriyet Fikri ve Felsefe* (İstanbul University Press, 2024).

İÇİNDEKİLER

Giriş: Paradokslarla Politik Eylemin Doğasını Anlamak	9
---	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Politik Olan ve Politika Arasındaki Paradoks	17
1 Carl Schmitt, Hans J. Morgenthau, Julien Freund	17
2 Politik Olan Tarihsel Bir İcat mıdır?	29
3 Politika-Dışılık (<i>Impolitique</i>) Kavramı	36
4 Antipolitikanın Paradoksları	46
5 Politik Olanın Fransız Kullanımları: Raymond Aron'dan Claude Lefort'a	50
6 Politik Olanın Fransız Kullanımları (II): Mouffe, Rancière ve Diğerleri	57
7 Toplumsal Olan ve Politik Olan	71
8 Boşluklar Açmak, Alan Açmak ve Karşı Durmak	74

İKİNCİ BÖLÜM

Paul Ricœur ile Politik Paradoksları Düşünmek	77
Giriş	77
1 Politik Paradoksa Dair	79
2 İktidarın Yatay İlişkileri Kadar Dikeyliğini Kavramak	87
3 Tarihin Ağırlığı, Yaratım ve İmgelem	93
4 Çağın Kötülüğünü Düşünmek ya da Teolojik-Politik Olanın Yataylığı	98
5 Paradokslarla Politik Düşünmek	106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İktidarın Paradoksal Doğası: Güç, İmgelem ve İstek	109
Giriş	109
1 Üç Düzen	113
2 Dünyevi İstek	118
3 İmgelem	123
4 Adalet	125
5 Oyalanma	128
6 Buyruk ve Otonomisi	130

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Eşitlik Fikrinin Kalabalık Bayağılığı: Eşitlik ve Özgürlük Paradoksu	141
1 Eşitlik	143
2 Demokrasi	149
3 Özgürlük	159
4 Mağlup Bir Aristokrasinin Demokratlığı	170

BEŞİNCİ BÖLÜM

Politik Beden, Toplumsal Beden, Aracı Bedenler	175
1 Hangi Metafor?	176
2 Politik Beden	180
3 Çözen ve Bağlayan Unsurlar	191
4 Aracı Bedenler	196
5 Toplumsal Düşüm	202

ALTINCI BÖLÜM

Cumhuriyet Var mıdır Yok mudur?	211
Giriş	211
1 Cumhuriyete Dair Temel İşaret Noktaları: Yapay Bir Politik	
Beden	213
2 Amerikan Deneyimi	217
3 III. Cumhuriyet'ten Günümüze: Cumhuriyeti Cumhuriyet	
Yapan “Değerleri” midir?	226
4 Cumhuriyet Bir İdare Sorunu mudur?	234
5 Cumhuriyetçi Eşitliği Hatırlamak!	237

SONUÇ

Niçin Paradoksal Olmayan Bir (Politik) Düşünce Mümkün Değildir?	241
Kaynakça	245
Dizin	263

GİRİŞ

PARADOKSLARLA POLİTİK EYLEMİN DOĞASINI ANLAMAK

Hakiki bir politik felsefe başarısını “iyi bir teori” ortaya koymasından değil, politik şeyler alanında hâlihazırda indirgenemeyecek paradoksları serimlemesinden alır. Çünkü politik felsefe bütün konuları kuşatacak kapsayıcı bir el rehberi olma görevini zaten reddetmiştir. Şiddet ve iktidar gibi temel konuları, savaş ve örgütlü çatışma gibi sınır konuları ve kolektif özgürlük gibi amaçlarıyla politik felsefe, ele aldığı her konuyu paradoksal gerilimleriyle inceler. En temelde “siyaset teorisinin” bilim nesnesi yaratma tavrına karşın politik felsefe, imkânlarını politik şeyler alanına özgü paradokslarla kavramaya yöneltmektedir. Bu kitabın başlangıç iddiası kısaca işte bu şekilde tanımlanabilir.

Paradoks, basitçe öncülleriyle çelişen bir akıl yürütmedir ya da kendisini temellendiren iki çelişik sonucun doğruluk değerini kaybetmeden akıl yürütmeyi sürdürmesidir. Paradoks, akıl yürütmeye olanak tanıyan öncülden ya da aksi şekilde bir akıl yürütmenin sonucundan kaynaklanır. Felsefe tarihinde paradoks denilince aklımıza ilk olarak Zenon ve paradoksları gelir. Olgusal gerçeklikle çelişen akıl yürütmeden kaynaklı bu paradokslar düşünceye onları çözme görevini de verirler. Buradan hareketle paradoksların farklı nitelikteki doğasına işaret etmek gerekir. Zenon paradoksları, ampirik gerçeklikle düşünce arasında oluşan gerilimi ortaya koyarken, Akhilleus ile kaplumbağa paradoksu hedefine varmayan ok paradoksu gibi, bazı paradokslar matematiksel niteliği ile ön plana çıkarlar Cantor paradoksu gibi. Para-

doks türlerini çoğaltmak mümkündür: Semantik, anlama dayalı paradokslar – yalancı paradoksu – ya da mantık paradoksları bu seriye eklenebilir. Condorcet’nin oylama paradoksu gibi matematik ve politika alanlarını birleştiren bir paradokstan, psikolojik ve estetik paradokslara kadar bu tasnif ayrıca genişleyebilir. Özetle paradokslar bizden, inancımızdan, düşünceden, deneyimden ya da karşılaşmadan kaynaklanabilirler.

Peki, politik paradokslar nelerdir? Niçin politik eylemin doğası, diyalektikle ve karşıtların birliğiyle aşılamayacak gerilimler üretir? Eğer politik eylemin doğası bu gerilimlerin üreticisiyse bu durumda düşüncenin indirgenemez gerilimleri dışarıda bırakması ya da uzlaştırmaya çalışması ciddi bir felsefe sorununa dönüşecektir. Böylece aslında kendi belirlenimleriyle kavranılan politik eylemin doğası paradoksal düşünmeyi zorunlu kılar.

Kitapta ele alınan temel politik paradokslar, “politik paradoks” teriminin isim babası Paul Ricœur’ün incelediklerinin ötesine taşmışlardır. Paul Ricœur’dan ödünç alınan politik paradoks terimi onunla büsbütün uyuşmayı içermemektedir. Ancak Ricœur’de paradoksun *aporia*’larla düşünülmesi, düşünce dünyalarına özgü takımadaların içerisinde ve onların kalıplarıyla tartışılması fikrine ters düşer. Fransız filozofun karşıt düşünce takımadalarını bir arada kavrama çabası bir felsefi tavır olarak benimsenmiştir. Yine de onunla olan ayrışma “politik olan” kavramının radikal kullanımlarına dair açıklığımızla örtüşecektir. Çünkü Ricœur’ün tarihte ve politik sahnede heteronom güçlerin iktidarını kısmen kabul eden yaklaşımına karşın artık politik olan kavramını kullanma biçimimiz, radikal ve kurucu uğrakları ile daha fazla gözetilmektedir. Onunla olan ayrışma bile paradoksu tekrar gündeme getirecek güçtedir: Kurucu politik uğrağa yönelik eğilim, kurumsallaşmanın olağan yazgısıyla buluştuğunda normatifliğin yalın bir dayanağına dönüşmez mi?

Buradan ayrı bir bağlama da yer açılabilir. Niçin politika ve politik olan ayrımını düşünmek politik felsefe yapma biçimle-
rimizi doğrudan etkilemektedir? Politik olanın iktidara yönelik
bir eylem pratiğine sığdırılamaması, başka bir deyişle iktidar se-
miyolojisi açısından bir alanının olmaması, iki zıt yönlü imkân
olarak değerlendirilebilir. Birincisi, politika ve kurumları her şeyi
halletmektedir ve politik olanın işaret ettiği toplumsal bölünme
kendi farkını koruyarak varlığını sürdürüyordur. Ya da ikinci-
si gerçekleşir; politik olan şiddeti gün yüzüne çıkarır, bölünme
politik kurumsallaşmalardaki farka sığmaz. Bu sebepten dolayı
politik olanı görme tarzları, politik felsefenin paradoksal zemin-
lerini keşfetmenin asli noktalarından birisi olmuştur.

Bu yüzden kitap ilk olarak, çağdaş politik filozofların ni-
çin “politika” ve “politik olan” ayrımını benimseyerek düşünce
ürettiklerinin üzerinde durmaktadır. Politik olan kavramının
kullanımına ilişkin bir tarihçe ortaya koyduğumuz bu bölümde,
mevcut ayrımın yarattığı gerilimin niçin değerli olduğu tanıt-
lanmaya çalışılmıştır. Başka bir deyişle politika ile politik olan
arasındaki ayrımın belirleyici noktası bu ikisinin tanımlanma
biçiminden ziyade ikisinin kavramsal düzeyde ayrıştırılarak fiili
gerçekliğin anlaşılmasına ve dönüştürülmesine girişilmesidir. Bu
hâliyle somut gerçeklik hiçbir zaman tüketilebilecek bir veri ola-
rak kavranamaz. Paradoks kendisini ikili bir şekilde ortaya koy-
maktadır: Politik olana özgü olanı, düşünür ve iktidar pratiğini,
muhalif unsurlarıyla kavrar. Bu ayrımın yaslandığı paradoks şu
soru üzerinde gezinir: “Politika” ile politikasızlaştırılan kurum-
sal yapı nasıl yeniden politikleştirilir?

İkinci olarak, kitapta Ricœur’ün yataylık-dikeylik pa-
radoksu incelenmektedir. Yatay bir ilişki olarak politik olan,
toplumsallığın kurucusudur ancak hiçbir toplumsallık sadece
yataylıktan oluşmaz. Her yataylık kendisini önceleyen dikey

politika ilişkisine sahip olduğu gibi, yataylık eşzamanlı olarak dikeylik ilişkisini üretme imkânına sahiptir. Bu çerçevede bir politik kuruluşun varlığı kendisine özgü şiddet üretiyor diye karşı çıkılabilir durumda değildir. Her yatay toplumsallık talebi zorunlu olarak dikeylik ilişkisine de ihtiyaç duymaktadır. Bu çerçevede politik felsefe tarihinin dikeylik eksenli filozoflarıyla yataylık eksenli filozoflarını indirgenemez bir gerilim olarak okumak zorunludur. Tek bir ihtiyatla: Dikeylik, yataylığı önceler. Politikada özgürlükçü eğilim politik paradoksun bu özelliğini gözetmelidir.

Üçüncü olarak, Pascal'ın politik paradoksu ele alınmıştır. Pascal düzen teorisiyle mal-mülk-makama ilişkin iktidar arzularının pekiştiği alanla, Tanrısallıktan pay alan hakikat düzlemi arasında keskin bir ayrım sunar. Bu ayrıma göre hiçbir iktidar arzusu alanı hakikate beden verme iddiasını taşıyamaz. Bu bağlamda Pascal iktidara ilişkin şeyler alanının kendisine has mantık ürettiğini bu mantığın alimlerin, bilginlerin alanına ait mantık ve akıl yürütmelerle kavranamayacağını ortaya koymaktadır. Buna göre iktidar bir temsil, sahneleme, öyleymiş gibi gösterme alanıdır. Onun doğası budur. Doğası gereği hakikatten pay alamaz ama pay almış gibi sunulabilir. Ona göre bu mevcut dünya gücün olduğu kadar dünyevi isteklerin de dünyasıdır. Hakikatin üzerine konuşabileceği düzen, iktidarın düzeninden farklıdır. İktidar, insanların isteklerini güç ve yarattığı imgelerle yönetme performansıdır. “*Güçsüz bir adalet kudretsizdir. Adaletsiz bir güç tiraniktir*” (Sel 135). Pascal'ın bu ünlü fragmanındaki paradoks, gücün kendi yarattığı düzenin kendisini “adil” olarak sunduğu bir iktidar gerçekliğinin altını çizer. Kendi gücünü adaletle dönüştüren bir politikacı yarattığı imgelemle isteklerin ve duyguların da yöneticisi olur. İktidarın varoluşsal yaşamına ilişkin bu durumu, rasyonel bir “teori” ile düzeltmemizin imkânı yoktur.

Dördüncü olarak, metinde Tocqueville'in eşitlik paradoksu serimlenmiştir. Buna göre çağın tarihsel gelişiminin doğal bir sonucu olarak kendisini dayatan eşitlik, zorunlu olarak politik özgürlüğe dönüşmese de olası her tür yeni özgürlüğün koşulu olmuştur. Başka bir deyişle, eşitlik tartışmasız olarak tüm ilişki tiplerini dönüştüren temel bir türetici olarak karşımıza çıkar. Ancak René Girard'ın *Romantik Yalan, Romansal Hakikat* kitabındaki Stendhal okumasında vurguladığı gibi eşitlik tutkusu çelişkili sonuçlara yol açmaktadır: Eşitlikten nefret eden aristokratlar demokrat olurlar. Orta sınıf bireyleri ise içinde bulundukları eşitlik hâlini eşitsizliğe dönüştürecek radikal eşitsizlik tutkusu sergilerler. Sınıfsal konumdan kaynaklı hınç, benzerlerine karşı duyulan kin ve duygusuzlukla atbaşı gider. Öylece eşitliğin her an tersine dönebilecek “kitle” karakteriyle “bireyleştirici” karakteri modern politik gelişimin temel unsurları arasında yer alır.

Beşinci olarak, Jean-Jacques Rousseau'nun beden metaforundan hareketle “toplumsal beden”, “politik beden” ve “aracı bedenler” arasında yapmış olduğu ayrımlardan hareketle yasalı bir düzeneğin kendisine has gerilimlerinin altı çizilmektedir. Rousseau'nun toplumsal bedenin demokratik meşruiyetine dayalı yasalı politik bedeninde, aracı beden olarak bürokrasinin konumu ne olmalıdır? Yönetici sınıf bir politik bedenın başı mı olmalıdır yoksa midesi mi? Rousseau'nun bürokratik aygıtın “aracı beden” olabileceğine dair iyimser beklentisiyle Marx'ın bu aracının kendisini politik bedene amaç olarak tayin etmemesinin imkânsızlığının altını çizmesi arasındaki paradoks bugünün neoliberal küreselleşmesinde kamusalığın konumunu tartışmak açısından zorunlu görünmektedir.

Altıncı ve son olarak, cumhuriyet paradoksu tartışılmaktadır. Cumhuriyet devlet midir, demokrasi mi? Yoksa ikisini de gerektiren ancak ikisine de indirgenemeyen bir kurumsallaşma

ağı mı? Bu kitap Cumhuriyet paradoksunda devlet ve demokrasi gibi iki kutba ihtiyaç duyan cumhuriyetlerin hâlâ bir imkânının olup olmadığını yukarıda sayılan beş paradoksa yaslanarak tartışmanın zeminlerini sunar.

Cumhuriyet fikri öylesine bir politik paradoksun sahnesidir ki kendi eylemini politik olanın zorunlu doğasından almaktadır. Politik olan, belirli bir topluluk içerisinde bölünmenin ve ayrılmanın sürekli olarak örgütlenmesi üzerine kuruludur. Bünyesinde herkesin çatışmaya girmeksizin yaşayabileceği bir topluluk fikri icat edilmediği gibi, topluluğun bizzat kendisinin içerisi ve dışarısı olarak örgütlenmediği kapsayıcı birlik modeli de yoktur. Bütün seferler için bir kereliğine inşa edilmiş birlik ve çatışmasızlık olmadığı gibi, inşa edilmiş birlik momentleri içerisinde de çatışmanın ve tekilliklerin bütünüyle yok edildiği bir düzlem yoktur. Schmitt çerçevesiyle politika, bölünmelerin çokluğunda birlik arayışı olarak belirlemektedir. Politik topluluk fikri, bir politik varoluşun, kendi birliğini inşa etme arzusunda, öteki birliğin ya da öteki potansiyel birliğin dışlanması üzerine kuruludur. Bir politik birlik tüm birlik çabalarını ve arzularını ‘kucaklayıcı’ olamaz. Bölünme ve ayrım, politik olanın asli özellikleri arasındadır.

Eğer bölünme, politik olanın işleyişi açısından temel bir konumdaysa; o vakit politikada bölen unsurlar, birliğin de imkânları arasında yer alır. Çokluk, birliği inşa sürecinin imkânıdır. Böyle bakıldığı zaman bir politik düzenin çokluğu imhaya yönelmesi, bu imhanın kendi kimlik ve yönetme sürecine sirayet etmesiyle sonuçlanacaktır. Toplumsalı çoklukta düşünmek, iktidar uygulamalarının sonucu olarak toplumsalı anlamayı değil bizzat bu uygulamalarla toplumsalı kavramayı gerektirmektedir. Politikanın zorluğu toplumsalın bağrındaki bu kökensel örgütlenmede yatmaktadır. Politika bir yandan toplumsalın bağrında

örgütlenirken diğer yandan yatay ve dikey ilişkilerin sonucu olarak sadece toplumsalın gerçekliğine indirgenemeyecek bir fazlalıktır. Politika, toplumsal düzenle birlikte ve çoğu kez de onu aşan bir şekilde, toplumsal işletilmesinin eylem hâlidir. Bir cumhuriyette içerisi-dışarısı, birlik-çokluk, devletsel-toplumsal gerilimlerinin tamamı vardır. Bir cumhuriyetin varlığı ile yokluğu, anlamı ile anlamsızlığı kaynağını buralardaki gerilimlerin paradoksundan alırlar.

Özetle politik paradokslarla zihin jimnastiği tarzı bir düşünce pratiği olarak uğraşılmamaktadır. Aksine politik varoluşsal ilişkilerde açığa çıkan durumların doğasını gözetmeye yönelinmektedir. Böyle bakıldığında *Politik Paradokslar* politik eyleme içkin gerilimleri daha fazla düşünmeyi teklif eden bir tarihsel uğraşın ürünü olarak da okunabilir.

Politik Paradokslar ve Şiddet ve Politika'dan (2022) sonra VBKY'den çıkan ikinci telif kitabım. Yayınevine ve çalışanlarına teşekkür etmek isterim. Kitaptaki bazı bölümler öncesinde *Felsefi Düşün* ve *Felsefe Arkivi* dergilerinde yayımlandı; editör ve hakemlerin katkılarını anmak gerekir. Kitabın bu yayım sürecinde çok sayıda kişinin katkısı bulunmaktadır. Entelektüel desteklerin her bir kırıntısı görüldüğünden büyük etki yaratır. Başta “Politik Felsefe” dersleri, seminerleri, atölyeleri ve yayınlarını birlikte yaptığımız meslektaş ve öğrencilerimle diyaloglar ve tartışmalar bu metnin şekillenmesinde esas rol sahibidir. İstanbul Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Milli Savunma Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, ODTÜ ve Uludağ Üniversitesi sundukları kurumsal çerçeve ve imkânlarla bu çalışmanın şekillendiği ortamları yaratmışlardır. Kitaba katkıları için Ahmet Emre

Ateş, Ali Ergur, Arda Telli, Ateş Uslu, Cânâ Vilken Çoraklı, Cengiz Çakmak, Ebru Pehlivan, Emre Erkan, Erdoğan Yıldırım, Eren Deniz Özçin, Eylem Yolsal Murteza, Funda Günsoy, Halit Çelikyön, Kurtul Gülenç, Mustafa Poyraz, Nedim Yıldız, Özgür Emrah Gürel ve Tacettin Ertuğrul'a şükranlarımı sunarım. Destek ve sohbetleriyle çalışmalarımı mümkün kılan Fatma ve E. Altan'a teşekkürü bir borç bilirim. Kitabın politik felsefe tartışmalarına katkı sağlaması dileklerle...